

Bo Klindt Poulsen:

Den amerikanske helt

Om George W. Bushs epideiktiske retorik

Hvad sker der, når politikere bruger epideiktisk retorik til at debattere politisk? Med udgangspunkt i en analyse af George W. Bushs tale til den amerikanske nation efter terrorangrebet den 11. september 2001 diskuterer forfatteren hvilke konsekvenser det har for diskussionen i det offentlige rum, når en epideiktisk diskurs sættes i stedet for en politisk diskurs. Artiklen argumenterer for at, præsident Bush bevidst vælger en epideiktisk strategi, selv når det drejer sig om så politiske spørgsmål, som hvordan man skal reagere på terrorangrebet, og at dette valg har betydning for den videre demokratiske debat.

I retorikken har vi redskaber til at forstå, hvilken betydning en værdibaseret diskurs har for opfattelsen af os selv som del af fællesskaber og af disse fællesskabers styrke. Allerede Aristoteles diskuterer i sin *Retorik*, hvad det betyder at vælge henholdsvis den deliberative – dvs. politisk – eller den epideiktiske – dvs. ceremoniel med fokus på fælles værdier – genre til det budskab, man ønsker at formidle til sit publikum. Retorikken undersøger også grænserne for at argumentere udelukkende på baggrund af fælles værdier. Jeg vil i denne artikel stille spørgsmålet: hvad sker der, når politisk tale bliver epideiktisk tale?

Med udgangspunkt i præsident George W. Bushs retoriske strategi, som den kommer til udtryk i en tale til den amerikanske nation holdt den 20. september 2001, ni dage efter terrorangrebet 11. september, vil jeg diskutere konsekvenserne af denne strategi og forholde mig til mulighederne for en demokratisk debat i det offentlige rum på

baggrund af en epideiktisk præget diskurs.

Først vil jeg dog opridsse et par positioner fra moderne epideiktisk teori, som kan danne baggrund for en forståelse af epideiktisk retorik som fællesskabskonstituerende. Udgangspunktet her er artikler af Gerard A. Hauser, Christine Oravec og Celeste M. Condit.

Det offentlige rums retorik – taler og publikums roller

I artiklen ”Aristotle on Epideictic: The Formation of Public Morality” fokuserer Gerard A. Hauser på epideiktikkens vigtige rolle for konstitueringen af et offentligt rum. Eksempelmaterialet er primært hentet hos Aristoteles og den athenske bystat, men også moderne retorik i form af præsident Clintons taler inddrages, og de overordnede pointer viser sig at have relevans ikke blot for en antik opfattelse af det offentlige rum,

men i høj grad også for en nutidig betragtning. Ifølge Hauser er epideiktiske taler forudsætningen for, at der skabes et rum, hvor deliberativ retorik kan udfolde sig. Der må først skabes en fælles fortælling eller et fælles grundlag, som deliberative diskurser derefter kan forholde sig til. Hauser understreger, hvordan taler og tilhørere forhandler et værdifællesskab med i hvert fald to formål på plads i selve talesituationen, nemlig at gøre de fælles værdier tilgængelige for tilhørerne, således at man kan forpligte sig på dem, og at man efterfølgende kan bruge det fællesskab, der etableres gennem epideiktisk retorik som baggrund for domme i forhold til såvel deliberativ som forensisk argumentation:

The mimetic function of the encomiast provides the moral story of the community; it provides models for overcoming the city's partisan imbroglios. Epideictic offers instruction on recognizing virtue and thereby on retaining persuasion as an alternative to authority or force in the public domain.¹

Hauser betoner at det offentlige rum er indrammet af fælles værdier, og når denne konstituering er tilendebragt, giver det offentlige rum mulighed for at forhandle videre om for eksempel den generelle samfundsudvikling eller hverdagens spørgsmål i deliberativ, demokratisk samtale, hvor man nok deler sig efter overbevisning, men stadig er forpligtet på et fælles værdigrundlag. Man kan med andre ord godt være enig i en epideiktisk fremstilling af fællesskabets sammenhængskraft og samtidig være uenig i politiske handlinger inden for dette fællesskab. Denne uenighed er, i hvert fald hvor man har med demokratiske systemer at gøre, faktisk en grundlæggende del af de fælles værdier.

Hvor Hauser primært beskæftiger sig

1 Hauser (1999a), s. 16.

med et overordnet og langsigtet perspektiv på epideiktikken, går Celeste M. Condit i artiklen "The Functions of Epideictic: The Boston Massacre Orations as Exemplar" i detaljen og undersøger, hvordan disse fællesskaber så konstitueres. Hun giver et bud på tre grundlæggende funktioner i en epideiktisk tale, funktioner der kan optræde enkeltvis eller sammen i samme tekst.

Hendes tre kategorier, som er *definition/forståelse*, *samfundsskabende/samfundsstyrkende* og *opvisning/underholdning*², ligger i forlængelse af Hausers epideiktik-teori og beskriver meget præcist den forhandling, som finder sted mellem publikum og taler, når et fælles sæt af værdier fastsættes eller genopfriskes. *Definition/forståelse* og *samfundsskabende/samfundsstyrkende* peger på det mest grundlæggende behov hos såvel den epideiktiske taler som tilhørere: ønsket om at tildele begivenheder i verden en mening i forhold til det sociale fællesskabs rammer og på baggrund heraf at bekræfte de værdier, som udgør grundlaget for fællesskabet, og opnå en følelse af enhed og samhørighed. *Opvisning/underholdning* peger på den stilistiske virtuositet, hvormed man som taler skaber og definerer et fællesskab, og den æstetiske oplevelse, man som publikum har af talen – en oplevelse, som bekræfter den ledende position, man har tildelt taleren ved at lade ham/hende optræde på fællesskabets vegne. Talerfunktionen er altså knyttet tæt til publikums bedømmelse og oplevelse af talen.

2 Se Condit (1985), s. 288ff. De originale termer er: *definition/understanding*, *shaping/sharing community* og *display/entertainment*. Jens E. Kjeldsen har oversat Condits begreber til dansk i artiklen "Visuel epideiktisk retorik", Kjeldsen (2000), som hhv. definerende og forståelseskabende, samfundsskabende og samfundsstyrkende, og opvisning og underholdning. Jeg har valgt at bruge hans oversættelse, som meget godt rammer den betydning, Condit lader begreberne med (dog med den moderation at første par hos mig hedder *definition og forståelse*).

Christine Oravec tager udgangspunkt i dette rum mellem taler og publikum i sin artikel "Observation' in Aristotle's Theory of Epideictic" og peger på, at det er her, den epideiktiske tales dynamik for alvor sættes i spil. Hendes fokus er publikum som iagttagere, og hun identificerer tre aspekter af iagttagelse med en kritisk funktion, nemlig en æstetisk ("aesthetic"), en bedømmende ("judgmental") og en forstående ("comprehensive").

I den æstetiske iagttagelse gælder det primært den performative side af talen, dvs. om publikum har oplevet talen som behagelig. Den bedømmende iagttagelse går ud over stilen og fokuserer på talerens evne til at fremstille sit indhold troværdigt, og når tilhørerne herigennem har bekræftet talerens etos, træder det forstående ("comprehensive") aspekt ind. Fordi talerens udlægning af det prisværdige er bedømt som rigtig, kan publikum nu forstå de prisværdige genstande eller personer på et personligt plan og bruge disse som moralske eksempler for fremtidige handlinger. På den måde bliver taleren også til en slags uddanner af sine tilhørere, eftersom de for talen valgte emner vil fremstå som pædagogiske forbilleder. Oravec skriver: "Once the speaker is noted for his ability in correctly associating commonly held standards of nobility with commonly experienced particulars, his illustrations serve as pedagogic *exempla* for the enlightenment of his audience."³

Oravec opererer i sin tredeling af publikums rolle med tre forskellige betydningsniveauer, som samlet set udgør én proces. Det iagttagende bliver på hvert niveau ført et trin videre, fra en overfladeiagttagelse til en dyb, kognitiv forståelse gennem iagttagelse. Fokus er oplagt på interaktionen mellem taler og publikum; der er tale om en fælles skabelse af epideiktisk retorik, eller som hun selv skriver: "[t]he perceptions and

values of the audience supply the bases for the audience's judgment of the speaker's skill."⁴

Vender vi os nu mod George W. Bushs retorik efter 11. september 2001, kan vi med udgangspunkt i disse positioner og deres indsigt i epideiktikken undersøge, hvad der sker, når epideiktisk diskurs overtager den deliberative rolle i det offentlige rum.

George W. Bushs tale og State of the Union-talen

I dagene efter terrorangrebet på World Trade Center og Pentagon den 11. september 2001 holdt George W. Bush tre større taler. En tv-tale til nationen fra Det hvide Hus om aftenen den 11. september, en tale ved mindehøjtideligheden i National Cathedral i Washington den 14. september – dagen som blev udnævnt til National Day of Prayer and Remembrance – og en tale til Kongressen og det amerikanske folk den 20. september. Hvor den første tale var præget af den generelle usikkerhed og forvirring, som fulgte terrorangrebet, fungerede den anden tale som en mindetale, der skulle hylde ofrene og bekræfte de amerikanske værdier og give trøst. Den tredje tale, som også er den længste og mest markante af de tre, blev holdt ni dage efter terroraktionen. Bush og hans regering var i de forløbne ni dage begyndt at reagere politisk, bl.a. ved at invitere udenlandske statsledere til Det hvide Hus for at få bekræftet det internationale samfunds opbakning bag USA, ved at bevilge ekstra midler til rednings- og oprydningsarbejdet i New York og Washington og ved at autorisere brug af militær magt i forbindelse med opklaring af dette og forhindring af fremtidige terrorangreb.

I artikelen, "Our Mission and Our Moment': George W. Bush and September

3 Oravec (1976), s. 170.

4 Oravec (1976), s. 172.

11th”, analyserede John M. Murphy denne tale (tillige med andre af præsidentens ytringer i tiden omkring 11. september), og jeg vil i det følgende trække på en række af hans pointer. Mit eget fokus vil være tre indbyrdes relevante områder, som har afgørende betydning for forståelsen af talen, nemlig den rolle befolkningen som tilhørere tildeles, dvs. forholdet mellem taler og publikum, den måde hvorpå taleren konstruerer en historisk kontekst at tale ind i, og den betydning som genrevalget har både for talen og for opfattelsen af det offentlige rum.

Talen ”Address to a Joint Session of Congress and the American People”⁵ er præsidentens første mulighed for officielt at forene den epideiktiske hyldest af terrorangrebets ofre og den amerikanske nation med argumenter for relevante politiske og militære initiativer. Muligheden for både at tale epideiktisk og deliberativt minder om en State of the Union-tale – selvom titlen og baggrunden for talen er anderledes. State of the Union-talen er dikteret af den amerikanske forfatning, mens denne tale er dikteret af en presserende situation, hvor behovet for præsidentens udlægning af begivenhederne er stort. Præsident Bush er tydeligvis bevidst om dette, for han indleder og indrammer talen i forhold til spørgsmålet om Unionens tilstand (”The state of the Union”). Efter henvendelsen til publikum begynder talen således:

In the normal course of events, Presidents come to this chamber to report on the state of the Union. Tonight, no such report is needed. It has already been delivered by the American people.

Og han siger om Unionens tilstand:

We have seen it in the courage of passengers, who rushed terrorists to save others

5 Talen citeres som den fremtræder i Det hvide Hus’ talearkiv, www.whitehouse.gov

on the ground (...) We have seen the state of our Union in the endurance of rescuers, working past exhaustion. (...) We have seen the decency of a loving and giving people who have made the grief of strangers their own. My fellow citizens, for the last nine days, the entire world has seen for itself the state of our Union – and it is strong. (3-13)⁶

Allerede i de første sætninger markeres et klart valg af taletype: en rapport om Unionens tilstand. Som nævnt er State of the Union-talen en tale som den amerikanske præsident ifølge forfatningen er forpligtet på at holde – traditionen foreskriver én gang årligt – hvor der berettes om nationens tilstand. Her præsenteres også præsidentens politiske program for det kommende år.⁷ Denne tale er ikke en klassisk State of the Union-tale – en sådan skal Bush ifølge traditionen først give i januar 2002 – men valgsælgt skabet med denne talegenre er klar, fordi præsidenten her udvikler sin fortolkning af begivenhederne og konsekvenserne og dermed også giver sin fortolkning af Unionens tilstand. Præsident Bush bekræfter altså de genreforventninger, man som publikum måtte have inden talen, og bekræftelsen kan da også findes i det publikum, som talen benævner. Det er ikke blot en tale til det amerikanske folk, men også til dette folks politiske repræsentanter, dvs. den lovgivende magt i Repræsentanternes Hus og i Senatet. Præsidenten taler altså både til den almindelige amerikanske borger og til den amerikanske borger som politisk agent gen-

6 George W. Bush, ”Address to a Joint Session of Congress and the American People” 20/11 2001. Herefter henvises til talen med linjeangivelser i parentes direkte i teksten.

7 ”He shall from time to time give to the Congress information of the state of the Union, and recommend to their consideration such measures as he shall judge necessary and expedient.” The United States Constitution, Article 2, section 3, citeret fra Campbell og Jamieson (1990), s. 52.

nem de valgte medlemmer af Kongressen. Det vil derfor være meningsfuldt at behandle denne tale som en State of the Union-tale.

Unionens tilstand er god og stærk, siger præsidenten, og det på trods af, at landet har lidt det største tab af menneskeliv siden Vietnam-krigen og det første direkte angreb på amerikansk grund siden det japanske angreb på Pearl Harbour i 1941. Det er en topos, som hører med til State of the Union-talen: lige meget hvor kritisk en situation landet befinder sig i, vil præsidenten sige, at problemerne kan overvindes, og at nationens tilstand, selvom den ser vanskelig ud nu, vil kunne udvikle sig til det bedre på grund af befolkningen og de fælles værdier, som én gang skabte USA, og som kan bringe landet videre.⁸

Og George W. Bush tager konsekvensen af denne forventning ved at præsentere befolkningens reaktioner på terrorangrebet i kategorier, som samtidig er emblemer for prototypen på amerikanske værdier. Det er mod og opofrelse ("passengers, who rushed terrorists to save others on the ground"), det er udholdenhed ("endurance of rescuers, working past exhaustion"), det er patriotisme og religiøsitet ("the unfurling of flags"; "the lighting of candles (...) the saying of prayers"), og det er næstekærlighed og empati ("the decency of a loving and giving people who have made the grief of strangers their own"). Befolkningen er ikke i krise, så nationen som sådan er heller ikke i krise; befolkningen reagerer i overensstemmelse med amerikanske værdier og bringer således det bedste frem i en vanskelig situation.

11. september 2001: definition og forståelse

Den amerikanske befolkning er i det hele taget grundstammen talen igennem. Indledningen karakteriserer som beskrevet den almindelige amerikaners styrke som nationens styrke, og resten af talen veksler mellem, at præsident Bush henholdsvis fremstår som talerør for befolkningen og besvarer spørgsmål, som befolkningen må formodes at stille på baggrund af terrorangrebet.

Der kan således ikke være tvivl om, at hovedformålet med talen er at *definere* den situation, USA er bragt i, og hvilke konsekvenser den har og på den måde sikre, at befolkningen *forstår* begivenhederne i forhold til fællesskabets rammer. Efter terrorangrebet den 11. september var behovet for en udlægning og forklaring af hændelserne stort; en forklaring, som gav mening i forhold til den amerikanske nation, og som definerede det skete i forhold til fælles amerikanske værdier. Spørgsmålet om definition og forståelse af en problematisk begivenhed udgør talens epideiktiske spor hele vejen igennem. Positionen som den, der kan definere en begivenhed, er særdeles indflydelsesrig og, som Celeste Michelle Condit beskriver, indeholder en dobbelt bevægelse: på den ene side at give "a sense of comfort for the audience. Meanwhile, the speaker has gained power through the power to define."⁹

Bush anerkender dette behov hos tilhørerne og ønsker tydeligvis også at markere sig som præsident og påtage sig den magtfulde rolle, som den der med sin autoritet definerer begivenheden. Det ses måske klarrest i de indflettede spørgsmål i talen, som Bush selv besvarer. Der optræder i talens forløb fire spørgsmål, som introduceres således "Americans have many questions tonight." (40) Og der fortsættes med det

8 Se fx Campbell og Jamieson (1990), s. 55, som skriver: "No president, no matter how pessimistic or how severe the crisis, has ever reported that the state of the Union was such that its problems could not be surmounted."

9 Condit (1985), s. 288.

første spørgsmål: "Americans are asking: Who attacked our country?" (40) Efter præsidentens forklaring herpå følger spørgsmål to: "Americans are asking, why do they hate us?" (82), fulgt af besvarelsen. Dernæst spørgsmål tre: "Americans are asking: How will we fight and win this war?" (97) med tilhørende forklaring og til sidst: "Americans are asking: What is expected of us?" (138)

Det er grundlæggende spørgsmål, som har med definition at gøre – hvem? hvorfor? hvordan? og hvad? Og spørgsmålenes anaforske karakter og påkalden sig det amerikanske folk giver et fundamentalt indtryk af behov for forklaring som et udsagt, men åbenlyst krav fra befolkningen. Bush besvarer ikke på noget tidspunkt nogen af spørgsmålene med et "vi ved det ikke med sikkerhed" eller nogen anden form for moderation. I stedet giver han svar med stor fasthed. Det er selvfølgelig meningen med spørgsmålene at fremstille præsidentens styrke og klare forståelse af situationen som den ledesnor, der kan føre befolkningen ud af dens usikkerhed og tvivl.

Men spørgsmålene i sig selv er i lige så høj grad et retorisk greb, for de er præsidentens egen fortolkning af befolkningens behov for forklaring. Derfor er spørgsmålene i lige så høj grad som svarene konstituerende for den definition, Bush lægger ned over begivenheden – de indikerer, hvilke slags svar præsidenten skal give. Og definitioner er trods alt lettere at give, når man selv stiller de påtrængende spørgsmål.

Spørgsmålene kan selvfølgelig have deres berettigelse. De udspringer af en helt særlig situation og den medfølgende usikkerhed og forvirring, som et uventet angreb fra en ukendt fjende naturligvis havde efterladt sig i befolkningen. Især det første og det sidste spørgsmål spejler dette almenmenneskelige behov for at vide besked og forstå: Hvem angreb os, og hvordan skal vi som borgere forholde os i den nuværende situation?

De øvrige to spørgsmål kan også være

berettigede nok, men i sammenhæng med talens øvrige udsagn må de snarere læses som politisk betingede. Spørgsmålet "hvorfor hader de os?" kræver, at man har defineret et had hos modparten, og ikke blot politiske eller ideologiske begrundelser, mens spørgsmålet "hvordan skal vi udkæmpe og vinde denne krig?" har endnu større politiske implikationer. Det er ikke et spørgsmål, der kommer af sig selv; det kræver, at noget så drastisk som en krig er erklæret, og at man politisk vælger at engagere sig militært. Spørgsmålet har med strategi og politisk manøvrering at gøre – det er ikke et spørgsmål, der umiddelbart har med definition af en given situation at gøre.

De fire spørgsmål indgår som en vigtig del af forholdet mellem taler og publikum. Som tidligere nævnt skifter George W. Bush mellem at tale på vegne af nationen og tale til nationen som nationens leder – som den der kan besvare befolkningens spørgsmål. I dette sidste tilfælde bliver det tydeligt, hvordan han søger at konstruere sit publikum, eller rettere hvorledes han forsøger at skabe sammenhæng mellem de oplysninger, det faktiske publikum søger, og de oplysninger, han ud fra sit politiske standpunkt ønsker at give. Når befolkningen (og ikke mindst Kongressen) lytter til ham, er det fordi, man ved at vælge ham som landets leder har tillid til, at han i ekstraordinære situationer som denne kan tale både til og på vegne af befolkningen og dermed berolige den almindelige borger og sikre opbakning til de fælles værdier i samfundet.¹⁰

Som antydet bruger Bush også denne epideiktiske situation til et politisk formål, nemlig at legitimere sine politiske handlinger, både i dagene forud for talen og især i tiden fremover. Det sker ikke, som man måske kunne forvente, i deliberative termer, hvor der vejes pro et contra og forbehold og politiske argumenter tages med i overvejelse.

10 Murphy (2003), s. 610-11.

serne, men derimod i samme epideiktiske stil, som når de fælles amerikanske værdier hyldest med samme sikre evne til at definere en situation.

På spørgsmålet: "How will we fight and win this war?" hedder det bl.a.: "We will direct every resource at our command – every means of diplomacy, every tool of intelligence, every instrument of law enforcement, every financial influence, and every necessary weapon of war – to the disruption and to the defeat of the global terror network." (97-100) Og videre: "And we will pursue nations that provide aid or safe haven to terrorism. Every nation, in every region, now has a decision to make. Either you are with us, or you are with the terrorists." (107-109)

Der er her tale om en række opremsninger og udsagn uden egentligt belæg. Der er ingen bagvedliggende argumentation for de handlinger, præsidenten ønsker at igangsætte, de skal blot accepteres af befolkningen og omverdenen. Murphy mener, at dette har at gøre med, at Bush her taler til et andet publikum end den amerikanske befolkning. Han skriver:

In fact, the audience shifted between the people of the United States and foreign governments. (...) The shift in addressee, however, relieved him of any need to justify the policy's expediency to an American audience concerned with our future acts because he was not now speaking to that audience; he was threatening others. (...) This section was more a warning to others than a rationale for his policy and a discussion of the resources needed for its enactment.¹¹

Det er korrekt, at George W. Bush her eksplicit henvender sig til et andet publikum, nemlig det internationale samfund, og at det i nogen grad synes at fritage præsidenten for at argumentere for sine politiske tiltag

("he was threatening others"), men der er endnu et aspekt, der spiller ind, nemlig den diskursive strategi, som Bush anlægger. Det epideiktiske behov for at definere slår her markant igennem og overflødiggør så at sige argumentation; når man vælger at bruge epideiktisk retorik snarere end deliberativ, forskyder man også talens fokus i publikumsmæssig sammenhæng fra at overbevise ved hjælp af deliberativ argumentation til at appellere til fælles værdier. "Bush's preference for epideictic rhetoric defined the problem we faced not as one of policy, but rather as one of unity."¹²

Ved at præsentere noget, som helt klart er et politisk-ideologisk standpunkt – hvordan skal vi reagere på terrorangrebet? – i epideiktiske termer, gøres den politiske reaktion til en naturlig følge af den indledende epideiktiske diskurs, der handlede om at stå sammen om fælles værdier. Dermed tages tilhørerne som gidsler, for det er ikke muligt med nogen gennemslagskraft at modargumentere i deliberative termer, når grundlaget er udlagt som epideiktisk. Med andre ord: hvis du er imod de politiske konsekvenser, som præsident Bush drager af terrorangrebet, er du imod selve Amerika, for denne politik er udtryk for nationens fælles værdier. Og dermed bliver udsagnet, som kontekstuellet er rettet mod fremmede nationer: "Either you are with us, or you are with the terrorists", meget vigtigt i forhold til den hjemlige offentlighed. De amerikanske værdier bliver manifesteret gennem George W. Bushs handlinger – gennem præsidenten udkrystalliseres de som konkret politik.

Murphy har derfor ikke ret i, at udsagnet snarere er en advarsel til andre end et rationale for præsidentens politik – at udsagnet fremstår som umiddelbart rettet mod andre, er udelukkende et retorisk skjul for budskabets egentlige indhold: at Bushs politiske beslutninger er patriotiske beslutninger, og

11 Murphy (2003), s. 616.

12 Murphy (2003), s. 617.

enhver stillen spørgsmål ved præsidenten og hans handlinger er grundlæggende upatriotisk og vil medføre udelukkelse fra det amerikanske værdifællesskab, hvad enten man er amerikansk borger eller mulig alliancepartner.

‘Epideiktisering’ af det offentlige rum

Da det tydeligvis ikke er befolkningens opgave at stille spørgsmål ved præsidentens politik, fordi man dermed stiller spørgsmål ved selve det fælles værdigrundlag, ved det at være amerikansk, er problemet nu at finde ud af, hvilken rolle befolkningen skal spille. Det giver Bush løsningen på som svar på spørgsmålet: ”What is expected of us?” Den første del af svaret er naturligt nok en beroligende frase: ”I ask you to live your lives, and hug your children” (138). Det kan synes banalt, men det er en udmærket måde at indlede et sådant svar på – at understrege at livet og hverdagen går videre, og at det ikke skal lykkes terroristerne at skabe konstant frygt i befolkningens liv. Det problematiske kommer i de følgende dele af svaret, hvor det går op for tilhørerne, at det faktisk er det eneste, præsidenten ønsker, at befolkningen skal gøre.

Helt overordnet skal man som amerikaner ”uphold the values of America” (141), dvs. fremme den epideiktiske vinkel på situationen og koncentrere sig om de fælles værdier. Det skal ske konkret ved fortsat at hjælpe ofrene for terrorangrebet (”continue to support the victims of this tragedy” (144)), samarbejde med FBI (”the thousands of FBI agents (...) may need your cooperation, and I ask you to give it” (147-148)), ved at være tålmodige efterhånden som ny og skærpet sikkerhedskontrol indføres (”I ask for your patience, with the delays and inconveniences that may accompany tighter security” (149)), fortsat have tillid til den amerikanske øko-

nomi (”confidence in the American economy” (151)), og, som finalen og dermed kulminationen på denne række af ting befolkningen opfordres til at gøre, ved at bede. Præsident Bush siger: ”Please continue praying for the victims of terror and their families, for those in uniform, and for our great country. Prayer has comforted us in sorrow, and will help strengthen us for the journey ahead” (155-156).

Blandt de vigtigste ting befolkningen kan gøre nu efter et historisk angreb på USA, som med ét ændrer alt fra indenlandsk sikkerhed over udgifter på statsbudgettet (til militær og efterretninger, til øget sikkerhed og hjælp til terrorofre) til måden at føre udenrigspolitik på, er altså at bede. Det, sammen med tålmodighed og samarbejde med myndighederne, vil være befolkningens bidrag til at føre nationen ad den rette vej. Præsident Bush præsenterer bønner som et allerede etableret faktum – ”Please *continue* praying” (155, min kursivering), og han får, ved at koble bøn til det at opretholde de amerikanske værdier, gjort det upatriotisk ikke at bede. Religiositet er altså en nødvendighed i Bushs optik, hvis man vil være en del af det amerikanske fællesskab og dele de amerikanske værdier.

Befolkningens aktive deltagelse i nationens fremtid ligger således udelukkende i den private sfære – det er det eneste sted, præsidenten opfordrer dem til at handle. Murphy skriver:

Note that his request [præsidentens ønske om at befolkningen skal opretholde amerikanske værdier, bkp] concerned only the private sphere; we were not asked to debate policy, volunteer for the armed services, contribute to bond drives, or perform other public acts. Instead, the government would act in the public sphere structured by that policy.¹³

13 Murphy (2003), s. 616.

Dette syn på deltagelsen i det offentlige rum bliver sat på spidsen i Bushs State of the Union-tale i 2004, hvor han nævner et brev, han har fået fra en lille pige, som spørger, hvad hun kan gøre for at redde landet. Præsidenten svarer hende:

Study hard in school, listen to your mom or dad, help someone in need, and when you and your friends see a man or a woman in uniform, say, 'thank you'. And, Ashley [navnet på brevskriveren, bkp], while you do your part, all of us here in this great chamber will do our best to keep you and the rest of America safe and free.¹⁴

Selvfølgelig skal man ikke bede en lille pige på ti år debattere politik, endsige tage stilling for og imod en krig, men udsagnet er meget betegnende for George W. Bushs opdrag til befolkningen. Der er i udsagnet ikke en opfordring til at vokse op og blive en engageret borger, der er blot konventionelle udsagn – vær flittig i skolen, adlyd dine forældre, hjælp mennesker i nød – og en ukritisk taknemmelighed over for det amerikanske militær og dets gerninger. Bush finder heller ikke anledning til at præsentere sine tilhørere for generelle betragtninger om, hvorledes amerikanske borgere bør opføre sig, hvis de vil leve op til landets forbilleder og tradition som verdens ældste demokrati.

Regeringen og kongressen skal nok arbejde for borgernes sikkerhed og frihed, uden at man skal stille spørgsmål ved regeringens politik. Det kunne synes, som om regeringen og kongressen skal opfattes som befolkningens far og mor, og ligesom man i denne optik ikke bør sætte spørgsmålstejn ved sine forældres udsagn, men adlyde dem, bør man heller ikke sætte spørgsmålstejn ved regeringens og dermed præsidentens poli-

tik.

Præsidentens politik synes ikke at være til debat i det offentlige rum. Faktisk sikrer denne diskurs, at det offentlige rum helt renses for politisk diskussion og dermed politik. Politiske handlinger er noget man kan tage til efterretning, det er ikke noget, som skal gøres til genstand for analyser og diskussion. Det tyder på, at det offentlige rum bliver reduceret til et tomrum, som kan bruges af præsidenten til epideiktiske formål, når han finder det bekvemt. En fælles offentlighed afløses af en privatsfære, hvor dagliglivet leves, helt ukontroversielt og i overensstemmelse med fælles amerikanske værdier, og en politisk sfære, hvor en udvalgt gruppe mennesker fører politik. Der er ingen sammenhæng mellem de to sfærer: politikerne i den politiske sfære kommunikerer med privatlivssfæren i et epideiktisk sprogbrug, så man undgår at blande deliberativ retorik ind i hverdagslivet hos den almindelige befolkning. Dermed har man også afpolitiseret politikken i dens retoriske form (som er forudsætningen for egentlig politisk debat) og reduceret den til konkrete handlinger – ikke til argumentation og fri debat. De eneste ord, der bliver sagt i privatsfæren, som berører en militær aktion, fremtidsplaner, ja, nationen som et hele, er dem der siges i bøn: "Please continue praying (...) for those in uniform, and for our great country. Prayer has comforted us in sorrow, and will help strengthen us for the journey ahead" (155-156).

Teoretikere som Gerard Hauser, Christine Oravec og Celeste M. Condit understreger alle, at epideiktisk retorik nok sætter rammerne for et fællesskab eller et offentligt rum ved at konstituere og fastholde de fælles værdier, men at det er deliberativ (og forensisk) retorik, der følger op og sikrer den frie debat i det offentlige rum. Epideiktisk retorik skal ifølge dem ikke anvendes til konkrete, politiske handlinger, men blot danne grundlaget for en politisk debat.

14 George W. Bush, "State of the Union Address", 20. januar 2004.

Hauser skriver således: "A public sphere may be defined as a discursive space in which individuals and groups associate to discuss matters of mutual interest and, where possible, to reach a common judgment about them. It is the locus of emergence for rhetorically salient meanings."¹⁵

Det offentlige rum i Hausers definition har altså sit grundlag i diskursen; en diskurs, som er åben for alle uanset social status og klasse. Det betyder, at offentligheden ikke er en lukket enhed, men snarere en proces, der hele tiden er i sin skabelse, og derfor er engagement og åbenhed fra både politikere og almindelige borgere af stor betydning. På den måde bliver det offentlige rum at opfatte som et sted, hvor almindelig sund fornuft og dømmekraft kan udfolde sig på pragmatiske vilkår, ikke som et sted hvor politikere eller andre meningsdannere tager filosofisk, abstrakt eller magtmæssigt monopol på debatten, endsige afmonterer den som unødvendig for politisk eller samfundsmæssig udvikling.

Hvor Hauser (og andre) ser epideiktikken som fundamentet for en sådan åben og fri, deliberativ debat i det offentlige rum, er konsekvenserne af Bushs brug af epideiktisk retorik det stik modsatte. Her bliver epideiktik brugt til det formål at underminere en evt. offentlig debat om de for befolkningen mest påtrængende emner efter terrorangrebet.

Deliberativ diskussion i en offentlig sfære er nødvendig for at samfundets fælles aktører, politikere såvel som almindelige borgere, i almindelig udveksling kan nå frem til en bedømmelse af et foreliggende problem eller en samfundsudvikling. Hvis en politisk beslutningsproces bliver gjort offentlig, får befolkningen også muligheden for at tildele den givne politik sin anerkendelse ved i diskussion at være for eller imod. Denne offentlighed kræver et fælles grundlag at

15 Hauser (1999b), side 61.

diskutere ud fra; det sikres i kraft af epideiktisk retorik, men denne offentlighed kan også eroderes gennem offensiv brug af epideiktikken som konstituerende argument for politikken.

Det er præcis sådan, George W. Bushs tale fungerer. Dens to hovedformål, at definere terrorangrebet den 11. september så at befolkningen kan forstå det i forhold til den amerikanske historie og fælles værdier, og at legitimere en fremtidig handling, nemlig krigen mod terror, befinder sig retorisk i to forskellige kategorier, en epideiktisk og en deliberativ – den ene lægger fundamentet for den anden. Men ved konsekvent at vælge den epideiktiske genre, også når politiske påstande skal legitimeres, tømmer præsident Bush den deliberative retorik for indhold, for det er ikke muligt at være imod en epideiktisk diskurs uden at melde sig ud af fællesskabet. Der er ikke skabt rum til en videre diskussion på baggrund af denne tale, hvis man stadig vil ses som en støtte af det amerikanske fællesskab, for gennem sin retorik får Bush fremstillet sine kommende politiske handlinger som konkretiseringen af dette fællesskab. Enten er du med os, eller også er du med terroristerne.

Holder man fast i Christine Oravecs definition af tre publikumsfunktioner i epideiktisk retorik (æstetisk, bedømmende, forstående), kaster det nyt lys over den del af talen, som appellerer til en bedømmende iagttagelse. Man kan knytte den bedømmende iagttagelse til Celeste Condits begreb om det samfundsskabende/samfundsstyrkende, som også har med konstruktionen af et fællesskab at gøre. Et fællesskab, som gennem eksempler fremtræder troværdigt, og som publikum kan genkende sig selv i og dele. Igennem denne troværdighed bliver de overbevist om talerens etos og ret til at tale på dette fællesskabs vegne.

George W. Bushs strategi for dette fællesskab er den ekskluderende retorik: I er med os eller med terroristerne. I andre epi-

deiktiske sammenhænge kan det ekskluderende virke særdeles effektivt, men det er oftest skjult bag mere uskyldigt udseende udtryk.¹⁶ Det er ikke tilfældet her; det er særdeles åbenlyst udtrykt, og problemet bliver for alvor markant, når denne absolutte måde at udtrykke sig på går ud over den sædvanlige epideiktiske del af talen og fortsætter på samme vilkår i det, der normalt ville have været en deliberativ argumentation. Forestillingen om et fællesskab ændres radikalt, når den epideiktiske retorik føres ind i en deliberativ sfære. Nu er værdifællesskabet ikke længere et fundament, som en demokratisk offentlighed kan bygges på med deliberative byggesten, værdifællesskabet er blevet uadskilleligt fra den konkrete politik og har umuliggjort samtalen i det offentlige rum. Taleren kan kun fremstå med stærk etos, hvis tilhørerne accepterer, at epideiktiske og ikke deliberative argumenter skal legitimere den førte politik.

Endnu en vanskelighed opstår i rummet mellem taler og publikum. Med Christine Oravec ses publikum som dem der bedømmer en tales troværdighed og sandsynlighed ved at sætte talens eksempler på for eksempel god opførsel for borgere i relation til de almindeligt accepterede værdier som retskaffenhed og ædelhed.¹⁷ Bushs eksempel materiale sættes ikke så meget i relation til fælles værdier, som det sættes i relation til ham selv. Den troværdighed som fortolker af situationen, som talen gerne skulle forlene ham med, er altså betinget af, at man som tilhører accepterer sammenhængen mellem præsidenten og det eksempel materiale, han fremlægger. Som det vil fremgå af det følgende afsnit, handler disse eksempler ikke så meget om at udstille ægte amerikansk heltemod, som de handler om at fremstille George W. Bush selv som den ypperste repræsentant for sin generation med en særlig mis-

sion og en særlig forbindelse til heltemod og amerikanske værdier.

Præsident Bush: den amerikanske helt – den personlige mission

George W. Bush benytter sig i høj grad af eksemplets magt. I præsidentfruens loge til Kongrestalen har han inviteret den gravide enke til én af de personer, som var med til at tvinge det fjerde terrorfly ned på en mark i Pennsylvania, således at det ikke ramte sit mål. Hun og hendes afdøde mand bliver præsenteret af Bush, mens han beskriver Unionens tilstand: "We have seen it [Unionens tilstand, bkp] in the courage of passengers who rushed terrorists to save others on the ground – passengers like an exceptional man named Todd Beamer. And would you please help me to welcome his wife, Lisa Beamer here tonight."¹⁸ (5-7)

En amerikansk helt, metonymisk repræsenteret ved sin efterladte hustru og ufødte barn, bliver her fremvist for tilhørerne, men uden nogen efterfølgende konsekvenser. Billedet kommer til at stå alene, der drages i talen ikke nogen umiddelbar konsekvens af den heroisme, som helten fremviste. Præsident Bush bruger ikke denne (åbenlyse) helt i talen som et klart eksempel til efterfølgelse. Nok indgår denne passage i beskrivelsen af Unionens tilstand, men der er tale om en tilstand i en særlig situation. Det er fint med heltegerninger i svære tider, men der skabes ikke en forbindelse mellem de svære tider og

18 Bush anvender i denne tale og i de efterfølgende State of the Union taler forbilledet Reagans vane med at invitere symboler på hverdagens helte med til State of the Union talen og præsenterer dem i løbet af talen for at fremkalde billedet af heltegerninger udført af almindelige amerikanere og knytte sin tale dertil. Se Zarefsky (2002) for Reagans brug af gæster i præsidentfruens loge.

16 Se for eksempel Condit (1985), s. 289f.

17 Oravec (1976), s. 169.

en kommende hverdag. For hverdagen kommer jo. Det har Bush selv proklameret i sine fordringer til den almindelige befolkning – de skal leve deres liv og give deres børn knus.

Talen slutter også med en personificering ved fremkaldelsen af nok en amerikansk helt: en politimand. Præsident Bush har fået hans politiskilt, og han siger:

And I will carry this: It is the police shield of a man named George Howard, who died at the World Trade Center trying to save others. It was given to me by his mom, Arlene, as a proud memorial to her son. This is my reminder of lives that ended, and a task that does not end. (188-190)

Igen en person, om hvem det bliver sagt, at han døde for at hjælpe andre. Et oplagt eksempel til at fremkalde overvejelser om amerikansk heltemod og tilskynde befolkningen til at handle som ham: uselvsk, heroisk, amerikansk. Men det sker heller ikke her; lige som i tilfældet med Todd Beamer kommer heltegeringen til at stå for sig selv og bliver ikke fortolket, som om den har direkte implikationer for den almindelige borger. Det skyldes, at fokus i talen skal rettes mod en tredje, men ganske primær helt: George W. Bush selv. Bush er den naturlige arvtager til Todd Beamer og George Howard, og hans fremtidige gerninger for USA er lige så heltemodige som Beamers og Howards. Man ser det klart i overdragelsen af politiskiltet, fra én afdød helt over denne helts mor til den nye helt, præsident Bush. Politiskiltet kommer således til at fungere som en slags depeche, en simuleret rituel overdragelse af helterollen og ikke mindst heltens ansvar. Symbolsk og for øjnene af millioner af seere lader præsidenten sig med denne gestus indskrive i de amerikanske heltes rækker.

Associationen går ikke fra heltene til befolkningen, som John Murphy synes at

mene,¹⁹ men fra heltene til præsidenten. Gennem sine politiske handlinger, som er udkrystalliseringen af fælles amerikanske værdier, personificeres præsident Bush som selve den amerikanske helt, der garanterer landets sikkerhed og frihed. Efter den citerede passage om George Howard, som placerer det efterladte politiskilt som en påmindelse for Bush, fortsætter han i erindringsterminologien og drejer denne påmindelse til at handle om sig selv – ikke befolkningen som sådan: "I will not forget this wound to our country or those who inflicted it. I will not yield; I will not rest; I will not relent in waging this struggle for freedom and security for the American people" (191-192).

Kort forinden bruger Bush lignende retoriske konstruktioner, denne gang dog i flertalsform, og man får her forklaringen på denne opgave som amerikansk helt, som præsidenten har taget på sig:

Great harm has been done to us. We have suffered great loss. And in our grief and anger we have found our mission and our moment. Freedom and fear are at war. The advance of human freedom – the great achievement of our time, and the great hope of every time – now depends on us. Our nation – this generation – will lift a dark threat of violence from our people and our future. We will rally the world to this cause by our efforts, by our courage. We will not tire, we will not falter, and we will not fail (178-182).

Der er altså tale om en særlig mission og en særlig generation, som er vævet sammen til handling i et særligt øjeblik. Og som den særlige repræsentant for dette forhold står George W. Bush.²⁰

Talen igennem sker der altså en gradvis

19 Murphy (2003), s. 622f.

20 Se Murphy (2003), især s. 623-24, for en udvidet diskussion af præsident Bushs opfattelse af den særlige generation.

rendyrkelse af protagonisten. Fra i begyndelsen at handle om det amerikanske folk, som gennem deres handlinger 11. september viser, at Unionens tilstand er stærk, går den til at handle om én særlig generation, der står som prototypen på det amerikanske folk i denne nye kamp for frihed og sikkerhed – "The advance of human freedom (...) now depends on us" (179-180). Dette "us" er denne generation: "Our nation – this generation – will lift a dark threat of violence from our people and our future" (180-181). Den kamp, som opfattes som USAs kamp globalt, bliver nationalt udkæmpet af en særlig generation, Bushs egen må man formode, og denne generation bliver således synonym med nationen.

Fra at have brugt en vi-form, altså at have markeret et tilhørsforhold til denne frelsende generation, radikaliserer præsident Bush yderligere protagonistrollen i talens klimaks ved at tage en første-person entals form i brug: "I will not yield; I will not rest; I will not relent" (191-192). Nu bliver det George W. Bush, som kommer til at være selve essensen af sin generation og det amerikanske folk, og dermed George W. Bush som ene mand gennem sin politik er garanten for sikkerhed og frihed og de amerikanske værdier.

Og det er kernen i præsidentens forsøg på at definere den grusomme begivenhed og give befolkningen en forståelse af begivenheden. For præsidentens svar på de retorisk konstruerede spørgsmål er, at han har en politisk mission, som sikrer, at befolkningen kan leve privat i frihed og tryghed. Men det fremstår ikke som en vanlig politik, det er en absolut værdipolitik, som udtrykker ønsker og forventninger hos befolkningen og på den måde er i fuldstændig overensstemmelse med fællesskabet.

Et sådant forsøg på definition skaber en diskrepans mellem den del af talen, som appellerer til en bedømmende iagttagelse, og den del, der appellerer til en forstående

bedømmelse i Christine Oravecs termer. Den bedømmende iagttagelse sker på baggrund af en konstruktion af et fællesskab, som virker troværdigt, og som dermed giver taleren en troværdig etos. Den forstående bedømmelse går skridtet videre, idet den tager de eksempler, som blev brugt til at konstruere fællesskabet, og bruger og forstår dem på et personligt plan, det vil sige som eksempler på, hvordan man agerer i det offentlige rum.

For en umiddelbar betragtning fungerer de to afsæt i talen udmærket, i hvert fald hvis man accepterer Bushs påstand om, at han er den rette mand på det rette tidspunkt. Udgangspunktet for en definition er i orden: der er en presserende situation, befolkningen har behov for en udlægning, som henholder sig til deres værdier, og lederen – præsident Bush – er sig sit ansvar bevidst og taler ud fra det udgangspunkt. Men sætter man de to faser af publikumsforståelse sammen, fremstår talens grundlæggende problemer: at fællesskabet bliver et postulat, fordi det ikke får et rum at udfolde sig i, og at de eksempler på sande amerikanske værdier og gerninger, som Bush præsenterer, ikke forholder sig til fællesskabet eller den almindelige borgers rolle, men i stedet til præsidentens mission. Fællesskabet deles i en privat og en politisk sfære, uden umiddelbar sammenhæng, og de værdier, som fremhæves, gøres udelukkende til argumenter i forhold til den politiske sfære. Med politiseringen af de fælles værdier gøres fællesskabet pludseligt kontroversielt og ekskluderende, og modstand mod en politik bliver til modstand mod det amerikanske, ja, den civiliserede verdens fællesskab.

Ved at anvende epideiktikken ud over dens grænser, dvs. også til at føre politisk argumentation, er George W. Bush med til at erodere det offentlige rum som det forum, hvor borger og politiker kan komme i demokratisk samtale. Samtidig er det også

en faldgrube for den epideiktiske retorik, fordi den i en sådan sammenhæng kommer til at fremstå både som manipulerende og som værdinivellerende, når et fælles værdigrundlag bliver taget til indtægt for politisk-ideologiske handlinger. Når umiddelbar

handlekraft snarere end fælles diskussion af og stillingtagen til et politisk problem er i højsædet, er det klart, at den rolle, som en levende offentlig debat normalt spiller i demokratiske samfund, nedtones markant.

Om forfatteren:

Om forfatteren: Bo Klindt Poulsen er cand.mag. i Litteraturhistorie og Retorik fra Aarhus Universitet. Han har 2004-2005 været tilknyttet Center for Retorik ved Aarhus Universitet som amanuensis.

E-post: boklindt@hotmail.com

Litteratur

- Aristoteles (1996): *Retorik*, Museum Tusulanums Forlag.
- Bush, George W. (2001): "Address to a Joint Session of Congress and the American People", 20. september 2001, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>
- (2004): "State of the Union Address", 20. januar 2004, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/01/20040120-7.html>
- Orapbell, Karlyn Kohrs & Kathleen Hall Jamieson (1990): *Deeds Done in Words. Presidential Rhetoric and the Genres of Governance*, The University of Chicago Press, Chicago/London.
- Condit, Celeste Michelle (1985): "The Functions of Epideictic: The Boston Massacre Orations as Exemplar", i: *Communication Quarterly* 33: 284-299.
- Fletcher, George P. (2002): *Romantics at War. Glory and Guilt in the Age of Terrorism*, Princeton University Press, Princeton, Oxford.
- Goodnight, G. Thomas (2004): "Globaliseringen møter "Den nye krigen" mot terror", i: *Krig, rett og retorikk* (red. Jens E. Kjeldsen og Siri Meyer), Rhetor förlag: 15-30.
- Hauser, Gerard A. (1999a): "Aristotle On Epideictic: The Formation Of Public Morality", i: *Rhetoric Society Quarterly* vol. 29, nr. 1: 5-23.
- (1999b): *Vernacular Voices. The Rhetoric of Publics and Public Spheres*, University of South Carolina Press. Kapitel 3: "Civic Conversations and the Reticulate Public Sphere": 57-81.
- Ivie, Robert L. (2002): "Rhetorical Deliberation and Democratic Politics in the Here and Now", i: *Rhetoric & Public Affairs*, vol. 5, nr. 2: 277-285.
- Kjeldsen, Jens E. (2000): "Visuel Politisk Epideiktik", i: *Rhetorica Scandinavica* 14:18-31.
- Murphy, John M. (2003): "'Our Mission and Our Moment': George W. Bush and September 11th", i: *Rhetoric & Public Affairs* vol. 6, nr. 4: 607-632.
- Oravec, Christine (1976): "'Observation' in Aristotle's Theory of Epideictic", i: *Philosophy & Rhetoric* vol. 9, nr. 3: 162-173.
- Sheard, Cynthia Miecznikowski (1996): "The Public Value of Epideictic Rhetoric", i: *College English* vol. 58, nr. 7: 765-794.
- Woodward, Bob (2002): *Bush at War*, Simon & Schuster, New York.
- Zarefsky, David (2002): "The Presidency Has Always Been a Place for Rhetorical Leadership", i: *The Presidency and Rhetorical Leadership* (red. Leroy G. Dorsey), Texas A&M University Press: 20-41.

For alle henvisninger til sider på internettet gælder det, at de pågældende sider var aktive 18. november 2005.